

BECSVÁGYBÓL

(MICHEL VERNEUIL)

REGÉNY

**ÍRTA
THEURIET ANDRÉ**

**FORDÍTOTTA
SZÁSZ KÁROLY**

AMTAK Bt, 2025

Cop. AMTAK Bt, 2025

Felelős szerkesztő: Varsányi József

Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs, Semmelweis u. 6/B.

06 20 218 6762 amtakbt@gmail.com

www.amtak.hu

Látogasson el webáruházunkba, és böngésszen!

ISBN 978-615-6907-99-8

Készült: AMTAK Bt, Budaörs

I.

- Most elhagyom önt, kedves Perrussonom; jó éjszakát!

- Már? Ezt csak ön teszi, Verneuil, hogy bezárkózzék ily szép időben, s oly órában, mikor mindenki elmegy hazulról.

A két fiatal ember egymás mellett, háromszor sétálta végig Tours főutcáját, miután együtt ebédeltek a Fácánhoz címzett vendéglőben s most a régi kormányzópalota (most városház) sarkánál állapodtak meg. A boltok és raktárak kivilágítva már, kirakataik összes fényét a járdákra vetették, melyeken a föl- s lejárók serege hullámozott, kik a nagy hid felé özönlöttek, a toursiak e rendes séta-vonalán. A gázlámpák is egymás után lobbantak fel az utca hosszú során, mely fölött a házak szabályos homlokzat-sora párhuzamosan szelte át a rendkívül tiszta nyári ég már barnuló kékjét.

- Igazi nyomorúság benn szorongani a szobában, mikor künn oly szép idő van, - ismétlé Perrusson Adorján. - Mi az ördög sürgeti, hogy haza menjen?

- Tudori értekezésem furok-faragok, s miután a lyceum egész napomat igénybe veszi, csak estém marad a munkára.

- Mily rendes ember! - Jó, elkísérem a kapujáig, miután nincs kedvem befalazni magamat.

Befordultak a városháza melletti utczába, mely már kevésbbé élénk s kevésbbé is volt világítva. Szivarozva, lassan haladtak a szűk utcán belebb. Mind a ketten huszonhét-huszonnyolcz évesek lehettek. Verneuil Mihály, a tanár, ki oly dicséretes szándékot nyilvánított a szorgalmas dolgozásra, középtermetű, elég sovány, de csontos legény volt, keresetlenül öltözve, s mozdulataiban volt valami nyers és hirtelen. Néha egy-egy bolt lámpái, fehér fényöket vetve rá, a mint elhaladt előttök, egész személyét megvilágították, halvány arcza kiálló pofacsontjait, barna szakálltól körözve, és egészen fekete szemöldei alatt gödreikben mélyen fekvő villogó szeme párját. - A másik Perrusson Adorján, véznább s magasabb, finomabb és gondosan kiborotvált arczczal, nyájas tekintetével, kék szemei, finom metszetű orra és ajkai megnyerő kifejezésével: egész valójában igényteljesebbnek s öltözkéiben is választékosabbnak s csinosabbnak látszott barátjánál. Kezeire finom keztyű szorult, divatos fekete kabátot s karján könnyű nyári felöltőt hordott.

- És mi a tárgya tudori értekezésének? kérdé hanyagul odavetve, míg szemüvegével a boltjaik ajtajában friss léget szívó iparosokat szemlélgette.

- A parasztok a Theokritos idylljeiben.

- Bravo! látom, ön a demokratia igaz ügyét még a fakultás padain is védeni akarja. A mint eszejárását ismerem, a harcz sem szenvedély, sem élesség nélkül nem fog szűkölködni. Egyet meg kell önnek adni, Verneuil, azt, hogy egész valója egyöntetű s következetes. Mint

szülőföldre vadkanjai, egyenest halad, mit sem törődve az útjában álló akadályokkal. Csakhogy nagyon is komolyan veszi vadkanscherepét: igen is vadan él, távol a világtól, a nőktől...

- Kedvesem, tudja honnan indultam ki s mily utat kell tennem, hogy célhoz érjek. A nők csak akadályul szolgálnak, én pedig szabadon akarok haladni.

- A menykőbe is, jó! de ön sincs fából!

- De sőt; olyan vagyok, mint a nyers fa, mely nehezen gyúlad meg, de ha egyszer meggyúlt, annál erősebb lánggal ég. Ön még nem ismer engem egészen, - folytatá Mihály, megszorítva társa karját, - mohó vágyat érzek a gyönyörre, oly lángoló kéj-vágyat, mely megijesztené önt, ha szivembe látna. De a mellett erős akaratom is van. Egyetemi pályámon tanuja voltam, mikép rontanak meg a nők sok életet, mindjárt kiindulásában, s azért féken tartom a mennyire csak birom, paraszt véralkatomat, nem erényből - hanem b e c s v á g y b ó l.

- Én is becsvágyó vagyok, viszonzá Perrusson, s elhiheti, hogy én sem elégszem meg azzal, hogy egész életemben a toursi bírák előtt ügyvédkedjem; de azt hiszem, kedves barátom, hogy ön tévuton jár. Hogy parancsolhassunk az embereknek: ismernünk kell erejüket s gyöngéiket, büneiket s erényeiket; hogy érheti el ezt, ha nem él körükben? Hogy előre hatolhassunk: az aczélpenge erejével s finomságával kell birnunk - s hogy' fogja megkapni a kellő edzést, ha az árba nem merül? Nem mondom, hogy az ön módszerével is ne lehetne végre

lyukat furni, de az lassu és nem is bizonyos. Ha az ember nem ismeri a talaj veszélyeit, az első árokban kibukhatik a nyeregből s kitörheti a nyakát.

- Ön könnyen beszél, - felelt Mihály, - ön vagyont örökölt s könnyen kipótolhatja, ha egy párszor vakot vet; nekem, a ki szegény vagyok, az első elhibázott lépés a legsúlyosabb következésű lehet, azért nagy elővigyázatra s ovatosságra van szükségem.

Mig így beszélgettek, elhagyták a városház-utczát s azon városrészbe hatoltak, mely a Szent-Márton-apátság környékén terül el. Minden elhagyott s mintegy álomba volt merülve. A két torony, a Nagy-Károlyé s az Óra-torony levetették árnyékukat a négyszögű térre, melynek szélein helylyel-közzel gázlángok pislákolnak. A Szent-Kelemen ódon temploma, körfalaitól megfosztott hajójával zárta el az utca torkolatát s üvegtelen csúcsíves ablakain átlátszottak az éji ég tisztább részei. A mint a templomkapu sarka mellett befordultak, szokatlan élénkséget találtak az Aumont-térnek házak által formált derékszögű négyszögén. Mintha sátoros cigány-csapat ütött volna tábor e rendesen elhagyott s pusztá téren. Mintegy fénylő ködben, szürke vászonsátrak hullámlását lehetne látni, melyek belülről száz meg száz lámpa által voltak világítva s köztük össze-vissza, zavaros és tolongó sokaság járt-kelt föl s alá.

- Lelkemre! kiálta fel Perrusson Adorján, ez a virágvásár, mely itt egy hétig tart évenként; jerünk ez nagyon eredeti s megérdemli, hogy megsejmeljük.

S azzal magával vonta Mihályt a virágárosok sátor-boltjai által formált szűk menetekbe. Mindegyik vászonsátorban temérdek virágnövény volt állványokon fölhalmozva. A zöld lomboktól félig elrejtett lámpák arany sugarai szűrődtek át az idény virágainak csinos csoportozatain. Kúszó rózsatők, violaszín levelű vadszőlők képezték a háttért, melyre a pelargoniumok és szekfűk vérvörös foltokként hintve látszottak. Ez élénk színű virágok körül komolyabb árnyalatu növények tömbjei csoportosultak, közbe-közbe bágyadt thearózsák, heliotropok és rezedák s végre szorosan összerakott bazsalik-cserepek képeztek zöld szőnyeget e rögtönzött pompa tarka lábainál. Mindenik boltból a színek és illatok oly összhangja hatott ki, mely elbájolta a szemet s hizelgett a szagérzéknek. A lámpák fényétől s a virágok lehelletétől elbűvölt éji lepkék rajai keringőztek e balzsamos légkörben.

A tömeg, mely e sátorutczák meneteiben tolongott és ögyelgett, legnagyobb részt boltosokból, művészekből, grizettekből s oly fiatal emberekből állt, kiket a csinos nők tekintete úgy vonzott ide, mint a lámpafény az éji pillangókat. Csak a boltok voltak világítva, közeik nem, s a járó-kelők félhomályban bódorogtak. A külvárosi munkások kíváncsian dugták be fejeiket a virágállványok közé s szemeik csillogtak a félhomályban. A virágárosnők virágcserepeik közt ülve, hizelgő s éneklő hívogatásokkal csábítgatták magokhoz a vevőket: »Nézzék e gyönyörű szekfűket, melyek oly balzsam illatot hintenek. Kinek tetszik egy cserép bazsalik, két sous-ért? Ide, uraim, vegyenek, szép virágot hölgyeiknek!« Kétértelmű külsejű vénasszonyok, félig hordárnők félig keritőnék, ácsorogtak a fiatal emberek körül s meg-meglökve őket könyökükkel,

füleikbe sugdostak: »Elvigyem a virágját? Van valami küldeni való egy szép lánynak?« - S fenn a magasban, a felhőtlen júniusi égen, csillogtak az apró csillagok s nyugodt és közönyös szemeikkel nézték e kevert és zajgó tömeget.

Verneuil Mihály komoly tanulási feltételei s erkölcsi szigora daczára önkénytelenül engedett e kihívó csábnak, melyben virágok és leányok mintha találkozót adtak volna egymásnak, kezet fogni az emberi gyöngeség kísértésére. A heliotropok kábitó illata fejébe szállt; a női arcok, melyek e félhomályból integettek felé, mind oly szépeknek s fiataloknak tetszettek; zavaró s kellemetlen érzés lepte meg, valahányszor egy vén asszony sompolygott el mellette s könnyökével kihívólag érinté vagy fülébe sugdosta szennyes ajánlatait; egy-egy grizette könnyökének vagy csipejének érintése megrezzentette, s nem szólt többé hazamenetelről, vagy tudori értekezése sürgős voltáról.

Adorján mosolyogva, csiptetőjét szemére szorítva s eléggült arczczal őgyelgett a sátor-sorok közt, oly ember módjára a ki megszokta az efféle sétákat. Barátját szüntelen arra felé tolta, a hol legsűrűbb volt a tömeg. Egy tömöttebb csoport, mely elzárta előttök az utat, feltartóztatta őket egy pillanatra, a sátrak egyike előtt, hol két csinos fiatal lány bazsalik-cserepekre alkudozott. Husz év körül lehettek s ruhájok után ítélve varrónők, csinos vállfüzőben, kürtös kerek fejkötővel, mely kaczerán volt fejök tetejére tűzve, hogy szabadon engedje lengedezni fürteiket s előnyösen tüntesse ki épen nem félénk arczukat. A barnábbik, apró fekete szemekkel, határozott de nem

szép arcvonásokkal; a másik ellenben nagyon csinos volt s alakja nagy benyomást tett Mihályra. Világos gesztenyeszin haja, finom arczbőre, nagy barna szemei s gyermeteg szája, a makacs ártatlanság kifejezésével csábították az ifju képzeletét. Adorján, ki teljességgel nem haragudt, hogy szigorú barátja fagyosságát engedni látja, sietett társalgást kezdeni a két leánynyal.

- Bazsilikumot! kiálta fesztelenül, nem méltó az önökhöz, kisasszonyok, csizmadia-lányoknak való virág az! Engedjék meg, hadd ajánlhassak fel mindkettejüknek egy-egy rózsacsokrot.

S egyszersmind intett a virágárusnőnek, ki raktárából két nagy kész bokrétát választott ki, jacquemin-rózsákból. Adorján azokat a két fiatal lánynak nyújtotta.

- Magam s barátom nevében! - mondá vidáman s meghajolva, egy-egy bokrétát tartva mind két kezében.

A két varrólány összenézett, elfordult s hangos nevetésre fakadt. Adorján azonban nem tágitott.

- Végre is, Desirée, - mondá végre a barnább a gesztenyeszin hajuhoz, - miután ez urak jó szívvvel ajánlják föl bokrétaikat, hát elfogadhatjuk.

Elvették a rózsákat, s arcaikat mohón dugták belé az illatos bokrétákba, aztán elhagyták a boltot, virágaikat szagolgatva, lassan haladva, vissza-visszapillantgatva, ha vajjon követik-e?

- A szőkébb igazán csinos, mormogta fogai közt Mihály.

- Akarja, hogy ismeretséget kössünk velök? kérde Perrusson barátjától, ki még habozott; egyszer még nem megszokás, s annál jobb kedvvel fog tanulni s dolgozni holnap. Ugy-e jó lesz? Helyes - vacsorálni vigyük őket s jó gyerek leszek, a rutabbikat vállalom magamra.

- Azt hiszi velünk jönnének? dadogá Mihály csodálkozva s elpirulva.

- Meghiszem azt!

Utólérték a két fiatal lányt - s hála az Adorján ügyességének, a kinek igazi aranyos nyelve volt, a társalgás csakhamar élénk s bizalmas lett. Észrevétlen s mintha csak céltalan kalandozva, odahagyták a sátrak közeit, végig haladtak a kanonok-utczán, s egyszerre a teke-tér fái alatt találták magokat.

- Miután a virágokat szeretik, kisasszonyok, - kiálta fel hirtelen Perrusson, - szeretniök kell kétségkívül a falut, a szabad természetet is. Mit szólnak hozzá, ha kikocsikáznánk Saint-Avertinbe s ott négyesbe megvacsorálnánk?

Először visszautasították. - »Késő az idő, s ők szüleiknél laknak.« - Később lassanként s észrevétlenül, a barna rábeszélte magát s barátnőjéhez fordulva:

- Eh, Desirée, ha ez uraknak kocsijok van, éjjelre visszatérhetünk s otthon azt fogjuk mondani, hogy a műhelyben kellett virrasztanunk, valami sürgős munkánál.

Adorján egyszerre felkapta a szót.

- Ismerek itt közel egy bérkocsist, husz percz alatt készen lesz. Mihály mulattassa addig a kisasszonyokat, míg én intézkedem.

Azzal elsurrant, s Mihály maga maradt a fák alatt a két leánynyal, kik egyre suttogtak s nevetgéltek maguk közt. Vadócz szokásainál fogva, nem találta magát nők közt s nem tudott semmit mondani nekik. Végre nagy kinnal megszült egy pár phrasist az ég szépségéről, - de ugy látszik, ez nem nagyon érdekelte a varrólányokat. A társalgás ismét abba maradt. Mihály türelmetlenkedni kezdett az Adorján lassúsága miatt, ámbár magában köszönetet mondott neki, hogy a kocsiról való gondoskodást magára vette, mert ő tanári minőségében, kénytelen volt bizonyos illetékteteket tartani maga előtt; nem mert volna szóba állani a kocsibérlővel, akinek talán fiai járhattak a lyceumba.

Végre a kerekék zörgése hallatszott s egy ódon bricska, álmos kocsistól hajtva, robogott elő s állott meg a kanonok-utcza sarkán. Adorján, a kocsiból áthajolva, intett Mihálynak s a két leánynak, hogy üljenek fel. Igéretéhez hiven, Perrusson a barnát vette magához, Leontine-t; Desiréet pedig, a csinosabbat, barátja mellé ültette. Mikor elhelyezkedtek, rákiáltott a kocsisra:

- Saint-Avertinbe, egyenest! Aztán a »Három galamb«-hoz hajts!

A bricska az igazságügyi palota felé indult, átment a vaskapun s aztán a Grammont utra fordult. Kéjelegve e kocsikázásban, a kis grisettek hátravetették magokat a kocsipárnákra, szétterjeszkedtek ruháikkal s nagy kacaját ütöttek. Adorján, kinek tetszett a mulatság, nagyon vállalkozó kezdett lenni szomszédnőjével szemben, a ki csak tisztességből, proforma védte magát; míg Mihály, szigorú komolyságában, ünnepélyes udvariassággal bánt Desirée-vel, kit egészen bámulatba ejtett. A kocsi, áthajtva a Cher hidján, a saint-avertini utra ért. Most az erdős halmok árnyai, jobbról egészen éjbe borították a kocsi belsejét; a balfelőli ajtón a cher-parti rétek ezüst ködben látszottak s az utolsó csalogányok dala föl-fölhangzott a kerekek zörgése s a lovak dobogása között. A lányok magokkal hozták rózsabokrétáikat s azok illata egészen betöltötte a bricskát, és Mihály megittasulva a kábitó illatártól, az éj meleg lehétől s ez üde és majd kicsattanó fiatal lány közelségétől, kinek húsos vállait félénken érinték újjai, költői gondolatokat érzett fejébe szállani. Adorján, ki a talajt szilárdabbnak érezte lábai alatt s meg volt szokva az ilyes kalandokhoz, körülfogta a Leontine derekát - aki, hogy fesztelenségét mutassa, gondatlanul dudorászott egy ismert dalt:

Piros s fehér rózsát szedtem,
Fehér kötényembe tettem.

Hej rózsza,
Fehérje, pirossa,
A kötényem csupa rózsza.

Mig a varrólány vontatott hangja tova röppent a légben, az éjben, a Mihály gondolatai száz mértföldre jártak a Touraine-től. Szemeit lehunyva, kezét a kociülés háta s Desirée dereka közé szorítva, szülőföldre erdei közepébe képzelte magát, négyszem közt egy ismeretlen szeretővel, aki iránt egészen érzélgős tiszta gyöngédséget érzett. Benső dal-hangulata lassankint oly hangfokig emelkedett, hogy - a Desirée némasága is hozzájárulván, - a tourainei kis munkásleány bájos Gretchenné alakult át képzeletében, oly gyermeteggé s szüziessé, kiről azt képzelte, hogy ő fogja bevezetni a szerelembe fokankint, mint a hogy egy rózsát szíromról-szíromra bontogatunk ki, míg végre az arany-porszálakhoz jutunk, melyek még egészen érintetlenek s illatosak. Ez álmadozás egészen elérzékenyítette s remegésbe hozta. Hirtelen a koci megállott. Saint-Avertinben voltak, a »Három galamb« kapuja előtt.

A vendéglőbeliek, szokva lévén ily látogatásokhoz, emeleti szobába vezették a két fiatal párt, melynek ablakai a Cher egy kis szigetére nyíltak, mely nyárfák zöldjével volt borítva. Nagy lassan asztalt terítettek s feladták a vacsorát, mely hideg baromfi-sültből, rákból, bourgundi borból s vouvrayi pezsgőből állott. A két lány, kényelembe téve magát, szép fogaival ugyancsak evett s szürcsölgette a bort, nagy kortyokban. A tourainei bor csakhamar megoldotta nyelvöket s elkezdtek fecsegni egyre-másra, mulattatva a két barátot műhelybeli életök s élményeik részleteivel. Desirée elbeszélte Mihálynak, hogy ő fehérruha-varrónő, s hogy az anyja megszokta verni, ha későn megy haza; hogy megunta már a kisvárosi nyomorúságot s szeretne találni valakit, a ki Párisba vigye.

- A tanár egy ablakmélyedésbe ült vele; az éj oly szép volt mintha csak a szerelem és költészet álmaira lett volna teremtvé; a csillagok szendén tükröződtek a Cher folyásában, a sziget fáinak lombozata halkán rezgett a nyáréji fuvalomban, a távolban a falu lámpái csillogtak a gyümölcsfákkal rakott cseresznyefák ágai között. Mihály gyöngéden mosolygó szemekkel tekintett Desiréere, s kérte: daloljon valamit. A lány szinpadias mozdulattal emelte föl poharát s hamis hangon kezdett egy köznapias kávéházi dallamba.

Nem volt ideje befejezni. Alulról, az ablak alatti kert lugasaiból, a mulatozó falusiak megszólították s ránevettek. Erre dühösen felbosszankodott e durva falusi tuskókra, a kik vele kötekedni mernek. Csinos ajkai közül kaszárniai káromkodások s illetlen szidalmak özönlöttek. Ugy tetszett, mintha egész gyönyörűséggel szórná e durva szavakat - az emberek alulról hasonló hangon feleltek vissza neki. Öt perczig tartott e szennyes beszédek s mocskos felelések cseréje. Mihály kedveszegetten s alázatosan álmait magasából, undorral gondolt a tündérmesék ama hercegnőjére, a kinek a szájából, valahányszor megnyitotta, varasbéka ugrott ki. Mámorából egyszerre kijózanodott s belefáradva e nevetséges jelenetbe, alig bírta elnyomni ideges ásitásait. Adorján hirtelen félbeszakította ez ép oly unalmas mint nevetséges jelenetet, előrendelvén a kocsist s figyelmeztetve a griseket, hogy ideje már haza indulniok. Kifizették a vendéglősnét s kocsiba ülve, ugyanazon árnyékos uton tértek vissza, hol még most is daloltak a fülemilék - de a varázs meg volt törve s Mihály úgy érezte magát, mintha meg volna dermedve.

A bricska homályában, a mint a nagy fák árnyában tova haladtak, hallotta az Adorján és Leontine csókolódása nesztét, a kik fesztelenül s egészen szemérmetlenül viselték magokat. Desirée, a kinek a vouvrayi pezsgő szintén a fejébe szállt, maga is szeretett volna elérzékenyülni s szerelmeskedni, de Mihály - hideg s tartózkodó hangulatában - nem mutatott rá legkisebb hajlamot sem. Hiába dörgölődött hozzá a fiatal kaczer, mint egy hizelgő sima macska, ő visszahúzódott a kocs ülés sarkába s csak kelletlenül felelgetett a grisette kihívó szavaira. Még jobban ingerelve a hidegség és közöny e feltűnő jelei által, melyeket csak a bátortalanság maradványának vélt, Desirée megkettőztette kaczeriségét, míg ő - egyre jobban érezve a szívéen erő t vevő undort - mind kedvetlenebbé s szótlanabbá lett. Végre kifogyva türelméből a kicsike is, a kocs másik szögletébe vetette magát s duzzogni kezdett.

Hogy ne kelljen szólnia hozzá, Mihály kihajolt a kocs ablakon. Nézte a hold sugáiraiban fürdő tájt, a ködpárától lepett s a sudár fák árnyaitól csikozott réteket, a távoli állomás röpülő szikráit s bánni kezdette, hogy magát e köznapi kalandba engedte sodortatni.

- Érdemes is volt, gondolta magában, szép elhatározásokkal fegyverezni föl magát, hogy úgy él mint egy askéta, ha ily silányul fogatja meg magát az első hálóban! Igazán, milyen férfi is az s mily uralma van magán és akaratán, a ki az első s legutszélibb kísértésnek ily könnyen enged s megbotlik! Még ha mentséget találhatna egy hatalmas szenvedélyben, egy regényes hajlamban, minőről - Balzacot olvasva - néha álmadozott! Ha ama bájoló hölgyek egyikének szerelme ingatta volna

meg, kiket szombatonként uri fogataikból kiszállani látott a király-utcza ragyogó boltjai előtt, - vagy ama szőke angol nők egyike utáni ábránd, kik oly büszkék és fehérek, mint a liliomszál, kiket vasárnapokon a protestáns egyház küszöbén látott! Legalább izlése s hiusága ki lett volna elégítve. De nem! Egy évig tartó erkölcsi szigora egy ostoba és rossz nevelésű grissette lábainál tört össze, a ki nem ajánlhatott neki mást, mint a gyönyör silány cseréppoharát, melyből százan ittak már előtte. Szégyelte gyöngességét s legyőzhetlen undortól fogva el, alig várta s mégis szinte félt, - hogy Toursba haza érkezenek.

A kocsi áthajtott a vámsorompón. A Perrusson parancsa szerint az igazságügyi palota előtt állt meg s leszálltak. Adorján megfogta a Leontine karját.

- Itt kétfelé válunk - mondá tréfásan. - Jó éjt, gerliczéim.

S ezzel gyorsan távozott grissettejével és mindketten eltűntek a sétány fái között. Mihály magára maradva Desirée-vel, a kicsike a begyest kezdte játszani - ártatlan és félénk arczkifejezést öltött.

- Nagyot kockáztatok, önhöz menve - mormogá negélyezett hangon - de jól fogja viselni magát, nemde? Csak nem akar szerencsétlenné tenni, remélem... Gondolja meg, egy fiatal leány, a ki az anyjánál lakik...

- Kedvesem, - vágott vissza Mihály nyersen - vigasztalhatatlan volnék, ha kellemetlenséget okoznék kegyednek. Térjen vissza anyjához. Jó éjszakát!

S hirtelen, majdnem durván, elbocsátotta a lány karját s elképedve ott hagyta az ut közepén és nagy lépésekkel sietett a Grandréve-utca felé, a hol lakott.

II.

Verneuil Mihály Bar-megyében született, Véelben, e Bar-le-Duc-tól egy mértföldnyire, a síkságon fekvő buskomor kis faluban. Atyja, csekély módu földmives, megkésve kapta Istentől e fiát, miután három gyermeket nagy bajjal fölnevelt; s a Mihály születése végkép kimerítette a Verneuil anyó életerejét, ki e negyedik szülésébe bele is halt. A későn érkezett s épen nem óhajtott gyermek, a ki a más három sovány örökségét még jobban megcsorbitotta, meglehetősen kelletlenül fogadtatott a világba lépésekor. Azonban erőteljes volt s rossz fogadtatása daczára úgy nőtt, mint a gomba. Apjának néhány darab földje volt s azokat néhány más - haszonbérbe tartott - darabbal együtt mívelte s csekély keresményéből nehéz munkával s nagy nélkülözésekkel élt az egész család. A két idősb fiu béresnek állott, a legidősb, az egyetlen leány, minden reggel a városba ment, eladni a tehenek tejét, vaját; Mihályt, mihelyt betöltötte nyolczadik évét, szintén befogták a munkába, hogy keresse meg kenyerét, a mit megeszik. Télen át a falusi iskolába járatták, de tavasz beálltával kivették onnan s a barmokat hajtotta a mezőre, hozzá hasonló koru egy vagy két pásztorgyerekkel. Ámbár ez időben meglehetősen rosszul táplálkozott, rosszul öltözködött s több ütleget kellett nyelnie, mint

kenyérhéjat, kóbor élete e korszakára mégis kedvesen emlékezett vissza.

Mezitlábra huzott faczipőiben, ostorát pattogatva ökrei mögött, egész nap hajtogatta azokat az ugarokra, a völgyet borító erdőség szélein. Ott, a fűben heverészve, míg ökrei legeltek, egy régi liége-i naptárt olvasgatott, melyet a tüzhely egyik sarkában talált s melyet majd egészen könyvnélkül tudott. Ha belefáradt az olvasásba, hátára heveredett, s így hanyatt fekve nézdegélte a szálló fellegeket az égen, a röpködő pillangókat a rét fölött. Éber s kíváncsi esze lévén, megvigyázta a madarakat, a fákat, a bogarakat, összehasonlította a különböző tárgyak alakjait s lassanként egészen belehatolt a természet bűvös birodalmába. Oly nagy ehető, mint kíváncsi létére, kevés növényt hagyott megköstolatlanul, zamatos vagy fanyar ízével; jól ismert mindent, a mi megehető volt a mezőn s az erdőben, a csicsóka barna gumóitól azokig a setétszínű bogyókig, melyek fürtösen csüggenek az áfonya pirosuló levelei közt. Nyáron át egész őszi, gyönyörrel éldelte a növényvilág e termékeit, magába szíva minden érzékén át a természetet, szag-idegeit erdei illatokkal s gyomrát vadgyümölcsökkel töltve meg. Erdei eper, vadszedre és málna, tejfehér bélű mogyoró, az első dértől megcsipett kökény, a vadbodza leveles és zamatos bogyója s az illatos édesgyökér, mind izes pótlék volt neki száraz házi kenyéréhez s otthon kapott sovány eledeléhez. Ajkaira a szeder feketepiros vérével bajuszt mázolt, mint a mókusz mászott a terepély bükkre madártojást szedni, lubiczkolt a hegyi patakokban, érzéki gyönyörrel dörzsölte szét tenyerében az illatos méntákat s balzsamfüveket s jól lakva savanyu gyümölcsökkel, megittasulva nyers

illatoktól, heverészve a földön és a fűben, késő este tért haza s reggelig aludt, álmodva a fák árnyáról s madarak énekéről.

E hangulatteljes és egészséges életmódban összes érzékei, összhangzatosan fejlődtek ki. Mikor arra került a sor, hogy az első urvacsorához készüljön, a véeli lelkész, elbámulva értelme korai fejlettségén, emlékező tehetsége biztosságán s azon a temérdek ismereten, a mit tanító nélkül szerzett magának, rábeszélni igyekezett Verneuil apót, ne hagyja véka alá rejtve elveszni e fiatal és fénylő világot. Az öreg ellenkezett, féltve szűk erszényét, de a lelkész addig hizelgett neki, elébe tárva a szép jövőt, mely legkisebb fiára vár, ha bejuthat a kormányshoz, ez életmódba, mely bezzeg másképp jövedelmez, mint a szántás-vetés s baromlegeltetés. Végre sikerült legyőzni az öreg földmives ellenszegülését, megígérvén neki, hogy ingyen vezeti be a fiút a francia és latin nyelv első elemeibe, hogy a középiskolába felvételét megkönnyítse. Verneuil apó, bensőleg hizelegvén neki, hogy valaha még előkelő ember válik a családjából, megadta magát végre, s Mihály - ott hagyva ökörpásztor-ostorát, - mindennap a lelkészlakba ment, tanulni a mensa mensae-t s szolgálni a misénél s a lelkész beteglátogatásainál. A tanulás gyorsan ment; nemcsak kedvet kapott a latinhoz, de nem sokára otthonos volt a nyelvtanban s egész napját könyvekkel töltötte. A mint hajdan az erdő minden vad gyümölcsseivel tömte meg gyomrát, úgy most emlékezetét a legkülönbözőbb olvasmányokkal. A szent atyák, az egyháztörténelem, az Anacharsis utazása, Vertot Róma forradalmai, mind táplálékul szolgáltak fogékony elméjének. Elvégezvén első

urvacsorálását s betöltvén tizenkettedik évét, a lelkész érettnak nyilvánította őt a lyceumra s megbeszélte a dolgot a szomszéd városi iskola igazgatójával. Abban egyeztek meg, hogy Mihály a szünidők végeztével a hatodikba lép, s hogy a szegény Verneuil apó négyszeresen eret vág magán, hogy minden negyedévben megfizethesse a 21 franc tandíjt, mert Mihály külső növendék leendett s minden este haza volt jövendő Véelbe.

Igy október elején, egy szép derült napon, Mihály, miután a lovakat megitta, felöltötte új gyapjuujjasát, s neki indult a laposnak, hátán, vastag vászontáskában vive füzeteit, írószereit s reggelijét, kezében tartva papírral bedugott tintatartóját. A kolégyom kapuja előtt csoportosult iskolás fiúk nagy szemeket meresztettek s gunyosan vihogtak, a mint a kis paraszt fiút, sárosan, napégetten, fedetlen fővel, vászonnadrágban, lengeteg gyapju-ujjasban a domboldalon alájönni látták, a mint rosszul bedugott kalamárisát vigyázva tartotta kezében, s ki-kilocscsanásától ujjai foltosak voltak. Szokás szerint azon akarták kezdeni, hogy mint új belépőt az iskolába, előlegesen elpáholyják; de a legényke izmos erős volt s minden ökölcsapás helyett kettővel fizetett. Az nap este elszakított ujjassal s összekarmolt képpel tért vissza Véelbe, de azzal az öntudattal is, hogy tiszteletet szerzett magának s jól becsapta a száját ennek a posztó-ruhás városi csöcseléknek. Még jobban diadalmaskodott a fiukon első írásbeli dolgozatával, mikor a következő szombaton az osztályvezető előterjesztette jegyzeteit s kihirdette a sorozatot: Ő lett az első az osztályban s a tanár oly dicsérettel szólott felőle, mely elhallgattatta a legrosszakaróbbakat is. S ez ismétlődött minden

szombaton. Mihály az osztály élén állott s első helyét egész éven át megtartotta.

Erős és szilárd testalkatával, kitünő emlékező tehetségével, kitartó szorgalmával, korához képest rendkívüli munkaképességével, e szabad ég alatt s napfényen növekedett parasztfiu, mintegy természeti erő, úgy tűnt ki a satnya és nyafka városi fiuk, hivatalnokok vagy kereskedők elkényeztetett gyermekei között. Egészen romlatlan, üde értelmisége úgy nyílt ki agyában, mint erős hajtású fa az erdőben. Megelőzött valamennyi nemes és polgárfiut; de elsősege tudatában mégis türelmes és jó pajtás tudott lenni irányukban. Csak úgy futtában, a tanórát megelőző szabad negyedben, kijavította a leggyöngébbek fordításait s dolgozatait s a kit a tanár kiszóllított, egész jó lélekkel sugta annak a feleletet a kérdésekre. Így szerették is, félték is tőle. Mindamellett sem volt boldog. Apja, aki mitsem értett a classica tudományokhoz, azt hitte, eleget tett kötelességének minden negyedévi tandíj lefizetésével; s azt követelte tőle, hogy ha haza jő az iskolából, csak úgy gondozza a marhákat, mint az előtt; fukarkodott a gyertyával, melyre a tanuló fiúnak szüksége volt, hogy föladatait kidolgozhassa s egészen dühbe jött, ha valami könyvet kellett vásárolni. A gyermek, miután hajnal előtt fölkelte s agyonfárasztotta magát az akolban és istállóban, neki indult hóban, esőben vagy napfényen a lapon át s menetközben olvasgatta leczkéjét. Néha bőrig ázva, vagy hidegtől meggémberedve érkezett a városba. Az iskolai órát várva, egy közeli pékhez menekült, a kinek fia egy osztályba járt vele, s ott a sütőkemencze melegénél és világánál fejezte be reggeli leczkéje tanulását.

Azok a harczok, melyeket ki kellett állania, hogy a tanulmányaihoz mulhatatlanul szükséges könyveket megszerezhesse, voltak mindennapi gyötrelme, s minden erőfeszítése daczára is csak megalázó visszautasítások árán sikerült felszinen maradnia. Mint elsőnek az osztályban, neki kellett a tanár elé tennie azokat a könyveket, melyekből az a leczkéket fölkerdezte. De neki e könyvek legnagyobb része nem volt meg, úgy kellett összekoldulnia tanulótársaitól, kik annál kevésbbé szivesen adták oda a magokét, minél kevésbbé tudták leczkéjüket. Akkor az egész osztály előtt szégyenszemre be kellett vallania, hogy könyvei hiányoznak, s ha a tanár kevésbbé volt nagylelkű vagy rosszkedvében találta, egy-egy megalázó észrevétellel vetette szemére Mihálynak, a parasztfiúnak, szegénységét.

Ő mindamellett valamennyi díjt megnyert, s neve nyolcz vagy kilencz izben kinyomatott az aranykönyvben. De e diadal, hajh, csak új megaláztatás forrásává lett neki. Mikor az erkély magasáról a tanár az ő nevét kiáltotta, mint nyertesét: »Verneuil Mihály, Véelből Bar mellett« - neki át kelle törtetnie a vasárnapi ruhába öltözött közönség s szép hölgyek sűrű sorain s úgy kelle megjelennie a lépcsőn szomoru falusi ruhácskájában, szintelen - bár még csaknem új - alpacca-ujjasban s a sok mosástól kifehéritett szürke vászonnadrágban - s ez csak új seb volt növekedő büszke önérzetén.

Igy folytak az évek, meghozva mindegyik ugyanazon fátadalmakat, ugyanazon tűszurásokat az önbecsérzeten s ugyanazon sikereket. Mikor Mihály a felsőbb osztályokba lépett, tanárai - büszkék érdemére s a fényre, melyet már

is hintett tanrendszerökre, - ismétlő órákat szereztek neki oly vagyonosabb növendékek mellett, kik tanulmányaikban hátra voltak maradva. Havonkint mintegy hatvan francot szerzett így, a mi képessé tette őt, hogy könyveket szerezzen s tisztességesen öltözködhessék. A szünidőben pedig a bukottaknak adott órákat, kik javító vizsgálatra voltak utasítva, különben az osztályt ismételniök vagy az iskolát el kellett volna hagyniok. S míg tanulótársai szabadon mehettek haza, utazhattak vagy vadászhattak, ő, ki a napfényt s szabad léget annyira imádta, sötét tanulószobába volt kénytelen zárkózni egy-egy félkegyelmű s korlátolt tehetségű bambával, a kívül huszszor kelle a szórend elemei szabályait átkérődznie. Az évek azonban teltek, már tizenhetedik évébe járt s az ifjúkor e hajnalával új szükségek és új vágyak szülemlettek lelkében. Erőtéljes testében a nedvek új keringését és forrongását kezdte érezni; a nők tekintete zavarba hozta s megpirította. Erényének szerencséjére, a véeli leányok kivétel nélkül mind csunyak és esetlenek voltak. Őt a városban tartózkodás finomabb és kényesebb izlésüvé tette s az otromba paraszt nők, vörös kezeikkel, szeplős rőt képökkel, vaskos termetükkel, semmi csáberőt nem tudtak rá gyakorolni.

E veszélyes válság korában egyetlen egyszer volt erősebb kísértésnek kitéve. Tizennyolczadik évébe lépett épen s ismétlő órákat adott a város egy vastag gyárosa tudatlan fiának. Időről-időre észrevette, hogy a fiú anyja szeretett jelen lenni az általa adott órákon, melyek délután az iskola végeztével tartattak. A negyveneshez közeledő asszonyság volt, érett szépsége teljes virágában. Egy

izben, mikor a tanítványa által hajtogatott latin igéket javitgatta, azt vette észre, hogy az a m a r i szenvedő ige mellé a papír szélére, idegen kéz, finom írású női kéz ezt írta oda: a m o r , s z e r e t t e t e m - s utána egy finom és félénk kérdőjelt. Alig olvasta s értette el, mélyen elpirult. Az, a ki e különös kérdést tette elébe: jelen volt, előtte ült, s nedves epedő szemei, az elképedt fiatal tanárra szegezve, némán ismételni látszottak a leírt kérdést. E közben a tanítvány kiment a szobából, hogy künnfelejtett könyvét megkeresse s tanítója egyedül maradt e rettenetes fürkésző szemekkel. S hirtelen, a nélkül, hogy Mihálynak ideje lett volna saját szíve verését számlálni, a nő egyszerre széke háta mögött termett s erős csókot nyomott nyakára. A gyermek épen jókor érkezett vissza, hogy még rosszabb eshetőséget megakadályozzon s a lecke kimondhatatlan zavarban folyt le.

Mikor a házból kijutott, Mihály egyideig kábultan tántorgott, mint egy részeg. E női ajkak csókja addig ismeretlen tüzet gyújtott ereibe s vére lázasan lüktetett. Mivel ép oly félénk volt, mint tapasztalatlan, iszonyattal gondolt e különös kaland következményeire. Ugy érezte, hogy pirulás nélkül nem birna többé megjelenni növendéke házában. Tizennyolcz éves szemeiben e meglett koru, majd negyven éves asszonynak s egy kamasz fiu anyjának e szerelmes merénylete valami természetellenes kicsapongásnak látszott. Ártatlanságában azt kérdezte magától, nem elmebeteggel van-e dolga? Félve attól, hogy nevetséges és utálatos szerepet játszszék, elhatározta, hogy nem lép többé a házba, a hol nem is tudná, hogy viselje magát s másnap megírta az apának, hogy érettségi vizsgára készülése lehetlenné teszi neki

leczkéi folytatását. A nőt nem látta többé; az utczába se mert menni többé, a melyben az lakott; de e gyors és egyetlen csók emléke, mint égési seb maradt húsában s viharosan felrázta addig szunnyadó érzékiségét.

Baccalaureusi (érettségi) vizsgáját kitűnően tette le s tanárai tanácsára a tanárképzőbe készült lépni. Verneuil apónak, ki a tanárokat valamivel magasb rendű iskolamestereknek nézte, nem igen hizelgett fiának pályaválasztása. Jobban szeretett volna valamely irodai állomást, melynek fizetéséből visszakaphatta volna saját előlegeit. Mindazonáltal, mikor fölfeltették előtte a tanárképző előnyeit, az ingyen tartást és a katonai szolgálattól való mentességet; mikor azonfölül azt is elmondták neki, hogy a megyei tanács, büszkén a megyebeli fiatal Verneuil sikereire, ezer kétszáz frank segélypénzt szavazott meg részére, öt év alatt fizetendő, a jámbor paraszt elérzékenyült és sok mély sóhaj, sok mormogás után, végre beleegyezett, hogy fiát Párisba küldje, hogy ott a Nagy-Lajos kollegiumban még egyszer szónoklattan hallgasson s alaposan készüljön a tanári vizsgára.

Ez utazás úgy tetszett Mihálynak, mintha egy ugró-deszka őt ismeretlen légrétegekbe dobná. Miután 18 évig élt kis faluja s a szomszéd városka szűk körében, úgy érezte magát, mintha a köd, mely eddig borította életét, egyszerre fölszakadna, s bámuló szemei előtt egy új ragyogó világ tárulna föl. A császárság már hanyatlóban volt s Páris kezdett kibontakozni a kábultságból, melybe az államcsíny ejtette volt. Mindazok, kiket az 1851-diki deczemberi erőszakos tény huszadik évök hajnalán lepett

meg, keserű haraggal emlékeznek az erkölcsi ziláltságra, mely e kegyetlen időpontot követte. A Lajos Fülöp korának szabadelvű eszméiben növekedett s akkor még az 1848-iki ábrándoktól egészen neki hevült fiatal embereket álmaik teljében lepte meg e durva fölébredés. Tegnapi bálványaik ledöntve heverték a sárban, a parlamenti szószék le volt rombolva, a hírlapok betiltva vagy a szolgaság szájkosarában. A gondolat ez elnémulása közepett, a jellemek ez elsatnyulásában, az anyagi érdekekre szorított tevékenység, a pénzemberek és üzérek kapzsisága tartotta egyedül mozgásban a leigázott s demoralizált nemzetet. A fiatal emberek elvesztve tájékozásukat, azt kérdezték magoktól: nem csak egy csalóka álom martalékai voltak-e s nem csak az anyagi haszon s világi gyönyörök hajhászatában fekszik-e az igazság? Akkor egy részük egyszerűen alásikult a lejtőn s nem gondolt egyébre, mint a mulatságra; mások, a kisebb rész, megcsalódva, undorral ajkaikon, mindent gyűlölő kétségbeesés fásultságába merültek.

1864. felé, mikor Verneuil Mihály Párisba érkezett, a folyamatban levő átalakulás már érezhető s szembeötlő volt. Az események haladtak a maguk után, a hangulat megváltozott s az esélyek, melyek már majd elhitették az emberekkel a deczemberi hős gondviselészerű küldetését, ellene fordultak. Az iskolák városnegyedében kevésbbé könnyelmű s merészebb lett a fiatalság, nem egy ajak bátran hangoztatta a köztársaság és a szabadság jelszavait. Falusi vadságával, nyers és becsületes jellemével, democrata növelésével, Mihály nem kerülhette ki, hogy a tanulók azon csoportjához ne csatlakozzék, kik a járom megtöréséről álmadoztak. Eszmeközösségben

találta magát egy sereg tanuló társával, kiket, mint őt magát, a szabadság eszméi lelkesítettek. Részt vett azokban a félig irodalmi, félig politikai értekezletekben, melyekben a közelgő küzdelmekre kevesebb önáltatással készültek, mint 48-diki elődeik, s ténylegesebb s tudományosabb szellemmel is. Itt ismerkedett meg Perrusson Adorjával. E kis társaskörben a tanulékony, becsvágyó és tehetséges fiatal emberek, már kezdték megkülönböztetni a caesári absolutismus felhőin átszillanó távoli hajnal derengését, s elszántan, kezefogva s vállvetve haladtak ez új fénysugár felé!

Mihály kitűnő osztályzattal lépett a tanárképzőbe s egész hévvel neki feküdt a munkának. Az otthoni szigorú fegyelemhez szokva, szenvedélyesen szeretett tanulni, félénksége által megóva a gyönyörök kicsapongásaitól, kevésbé vegyült a párisi boulevard-élet zajába s mulatságaiba. Megelégedett azzal, hogy messziről hallgassa annak moráját Ulm-utcai magánya mélyéről. Kimenő napjain, mikor egyedül bolyongott Páris kövezetén, nagyon erősnek érezte a kísértést, sietett menekülni túl a sorompón s a meudoni vagy Bellevue-i magaslatokról nézni a lábai alatt zajongó nagy Párist. Olyankor, iriggy vágygyal szemlélve a tömérdek várost, fénye s árnya óriás tömbjeit, palotáit, nagy fényben csillogó tornyait és kupoláit, zöldelő erdejét, melyben kocsik raja zsibongott, kevély lelkesedéssel kiáltott föl: »én is szerepet fogok itt játszani még s leszek valami!« - Egyéniséget vivni ki magának, nem lenni üres semmi e tömegben, de egyike a fénylő számoknak, melyeket mindenki szemmel kísér; oly névvel birni, mely - menj bárhová, mutassanak be vagy emlitsenek bárkinek -

meგრადja a figyelmet s érezteti magaddal, hogy nem vagy ismeretlen: ez volt becsvágyó álma! Hogy ezt megvalósíthassa, erőssé kellett lennie, meg kellett szereznie azt a kitartó akaratot, mely türelmesen vési a maga barázdáját, sietés nélkül szórja belé a magot, mely ki fog hajtani s csüggedés nélkül tudja bevárni az aratás idejét. Nem tartozott azok közé, a kik szerencsés véletlenekre számítanak s végzetes csillagokban hisznek. Meg levén győződve, hogy az ember a maga szerencsájének kovácsa, s balsorsáért magán kívül senkit sem okolhat, Emersonnal mindig azt ismételte: »minden teremtés magából meríti saját állapotát s jövőjét.« Tanfolyamának e három éve alatt rendszeresen s kitartással művelte szellemét, mint ahogy apjától látta hajdan művelni földjeit. Megtartotta paraszt szokásait, tíz órákor feküdt, ötkor kelt, télen-nyáron. Ez egész idő alatt egyszer sem látogatott haza. A szünidőkre szerény szobát bérelt magának egy pantheon-negyedi vendéglőben s két havi szabadidejét arra használta, hogy a nyitva levő könyvtárakban dolgozott vagy a muzeumokat tanulmányozta. Második éve kezdetén már licenciatus (tanárjelölt) volt, s a harmadik végén sikerrel tette le összes szakvizsgáit. Csak akkor ment Véebe, hogy otthon töltsen azt a néhány hetet, mely az iskolából kilépte s valamely tanári székre kineveztetése közt elfolyandó volt.

Verneuil apót megöregedve s megtörve találta; fukarabbnak és zsémbesebbnek, mint valaha. A mily mértékben öregedett, annál jobban félt, hogy éhen kell meghalnia. Leányát férjhez adta s négy ökrét kapzsi és önző vejének engedte át, a ki mindig azzal üldözte, hogy vagyonkáját osztsa meg gyermekei közt s nekik adja a

legjobb részt belőle. De az öreg keményen tartotta magát s úgy vijjogott mint egy sas, hogy ki nem ereszt a körmei közül semmit, míg csak be nem hunyja a szemeit. E házi perpatvar közepett érkezett Mihály az apai fedél alá. E harcz egy élő öröksége fölött, e folytonos hercze-hurcza öt vagy hat láncz föld birtokáért minden kedvét elvették Mihálynak a falusi élettől s az otthontól. Hogy békessége legyen s fivéreit és nővérét, a kik kancsal szemekkel néztek rá, megnyugtassa, teljes szivéből önként lemondott anyai örökségéről, sőt a megyei segély hátralevő részének kétharmadát is apjának hagyta s csak annyit tartott meg magának, a mennyire legközelebbi beigtatása s maga berendezése végett mulhatlanul szüksége volt.

Kineveztetése végre megérkezett. A tours-i lyceumhoz neveztetett ki a második osztály¹ tanárává s sietett is becsomagolni uti készületeit. Elutazása előestéjén, hajdani tanárainál tett néhány látogatás után, gyalog tért vissza a városból. A helyett, hogy egyenesen falujába menne, átment a lapon, hogy még egyszer meglássa azokat a helyeket, melyekben gyermekkorát s ifjusága első éveit töltötte.

A szeptemberi szürke ég alatt, a lapon, melyen az utolsó zabföldek is le voltak már kaszálva, tarlottan és szomoruan terült el szemei előtt, csak néhány galagonyabokor által tarkázva s a távoli erdő kékjétől szegélyezve. Jobbra és balra, a háttérben két kis falu tornya, alig kiemelkedve egy-egy dombhajlat mögül, szakította meg a tarlók és ugarföldek egyhanguságát. A csöndet sem zavarta egyéb, mint a földmivesek zaja, kik szántottak, vagy a következő

vetés alá forgattak. Olykor egy pacsirta röppent föl a Mihály lábai előtt, éles füttyét hallatta s a magasba emelkedett, megrázva nedves szárnyait. Lassan lépdelve haladt, ráismerve itt-ott a tárgyra, melyeknek alakja annyi év óta sem változott: itt egy bokor kecskerágó, mely már akkor is virágzott az árokban mikor ő még pásztorgyerek volt, ott egy vadalma fa, melynek mohos ágain hajdan annyiszor felmászott, hogy savanyu gyümölcsét szedje... Ez egész szülő-határ, melyen egykor annyit kalandozott, mely gyermekörömei s bánataival annyira összeforrt, mintha minden nyomon az ő személye képét viselné, s most, az elválás pillanatában, a maga régi mivoltát újra feltalálná minden barázdájában. Mohón szitta magába a frissen fordított szántás erős illatát, a kiásott burgonya száraz leveleinek csipős szagát, a bokrok közt elvesző gyér őszi virágzat gyöngye lehelletét. Lassankint mindjobban megkapva érezte magát a ragaszkodás érzelmétől e paraszt föld s talaj iránt, amelyből eredt, s a melyben paraszt nemzedékek, az ő hirnévtelen ősei, letették csontjaikat a véeli kis temető sirbarázdáiba. S ugyanakkor az az ismeretlen idegen világ, melynek kellő közepébe készül épen dobni magát, fölkészülve minden fegyverzettel, hogy állást vivjon ki magának, - ez új világ, hol minden napja egy küzdelem lesz, elrémitette.

Az alkony árnyaival a kétely is lelkére ereszkedett. Mit érnek azok az önző s talán meddő izgalmak, melyek ott várnak rá, ama paraszt otthonülő de hasznos életéhez képest, a ki amott veti gabonáját? Földműves fia, ereiben tiszta paraszt vérrel, nem jobban betöltötte volna-e hivatását, ha értelmes erejét arra fordítja, hogy mivelje e

földet, melyhez annyi rejtelmes vonzó erő csatolja? Végre is, mi az élet? Viharos álmoknak fájdalmas felébredések által félbeszakított sorozata. S ha úgy van, mi haszna a megszokás által tűrhetőbbekké vált csalálmokat és fájdalmakat ismeretlen álmokkal s kinosabb ébredésekkel cserélni föl?

Mihály megállt s gondteljesen fonta keresztbe karjait mellén. Szívére téve kezét, felöltője zsebében ott érezte a miniszteri iratot, mely Toursba kineveztetését adta tudtára. Huszonnégy évvel tanár egy elsőrendű lyceumban, a Touraine-ben, Franciaország e kertjében! ez mégis valami!

- S még haboznék? - mondá magában hirtelen. - Valóban, bolond vagyok, ez az őszi köd egészen megfeküdte agyamat.

E perczen a szél, mely az est leszálltával fölkelt, száraz leveleket kezdett hajtani előtte s ezüst harangok csendülése hozta meg ébresztő énekét. Mintha a harangok azt kiáltották volna neki a mit a boszorkányok Macbethnek: »Király léssz!« S a felhőitől megtisztult égen, a leáldozó nap bíborban sugározta vissza rá azt a királyságot, melyet a harangok jósoltak.

- Elég a gyerekességből! dörmögé Mihály, leszelve botjával egy kékelő számártöviset - előre bátran! A szerencse azoké, kiknek elég erős öklük van, hogy kivivják.

Másnap visszatért Párisba s onnan Toursba...

III.

Az ebéd idejét jelző csöngettyű másodszori kongása alig hangzott még el a F á c z á n udvarán, midőn a társas-asztal körül már gyülekezni kezdtek a vendégek. A magas mennyezetű ebédlő, melynek három ivezetes ablaka a király-utczára szolgált, felényi magasságra sötétbarna faburkolattal volt ellátva, azonfelül pedig arányos mezőkre osztva s a Tours-vidéki kiválóbb kastélyok olajba festett képeivel ékitve. A szállodában, melynek rendes vendégeit nagyobbára a vidéket látogató idegenek képezék, ritkán fordultak meg utazó ügynökök s ez a körülmény vonzotta ide Verneuil Mihályt is, daczára, hogy a vendéglői árak meglehetősen magasak voltak.

A vendégek egyenkint érkeztek az étterembe s csöndben foglalták el szokott helyeiket a közös asztal körül. Egészben véve nem lehetett mondani, hogy valami különösen érdekes látványt nyújtott volna a társaság. Legelsőnek feltűnt egy derék kereskedő-család Belfastból, mely minden évben megtette a maga rendes körutját a continensen: a család feje, mellette tiszteletreméltó életépárja, ki akár némának is beillett volna, s a barna haju miss rátartólag himbálva fürtös fejcskéjét. - Mellettök egy vén angol kisasszony, szünetlenül szólingatva már meglehetősen érettkorú sovány, szögletes hugát, ki kényelmetlenül feszengett szűkre szoritott széles bőrvében. - Tovább következett egy öt tagból álló zajos lengyel család; a vén anyóka, száraz, mint egy őszi falevél, folyvást dideregve s pálinkát szürcsölgetve, hogy magát